УДК631.117.4(09):001.71

DOI [https://doi.org/10.31470/2518-7732-2019-1\(15\)-114-126](https://doi.org/10.31470/2518-7732-2019-1(15)-114-126)

Томашина Галина,
завідувач сектору економічного аналізу і
прогнозування
інноваційного розвитку, правового
забезпечення
та захисту інтелектуальної власності,
e-mail: galina_250209@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6896-2738>
Інституту сільського господарства Степу
НААН,
вул. Центральна, 2. с. Созонівка,
Кропивницький р-н, Кіровоградська обл.,
27602, Україна

Tomashina Galina,
Head of Sector of Economic Analysis and
Forecasting of Innovation Development, Legal
Support and Protection of Intellectual Property,
e-mail: galina_250209@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-6896-2738>
Institute of Agriculture of the Steppe
National Academy of Agrarian Sciences of
Ukraine
street Central, 2, p. Sozonivka
Kirovograd district, Kirovograd region., 27602,
Ukraine

Напрями наукового забезпечення аграрного виробництва Кіровоградської області (XX ст. – початок XXI ст.)

У представленій статті, на основі дотримання принципів історизму та об'єктивності, проаналізовано зміну напрямів наукового забезпечення сільськогосподарського виробництва Кіровоградської області, форм і методів популяризації наукових досягнень і шляхів їх освоєння виробництвом впродовж останнього століття. Встановлено, що у XX ст. – на початку XXI ст. провідними науково-дослідними установами, що впливали на розвиток аграрного сектору в зоні північного Степу України були: Аджамська сільськогосподарська дослідна станція, Українська науково-дослідна станція олійних культур, Кіровоградська державна сільськогосподарська дослідна станція, Кіровоградське НВО «Еліта», Кіровоградський інститут агропромислового виробництва НААН, що в ході ряду реорганізацій стали основою сучасного Інституту сільського господарства Степу НААН.

Аналіз методів поширення наукових досягнень у сільськогосподарське виробництво регіону від початку XX ст. до сьогодні, дозволив встановити, що основними з них були: публікація результатів досліджень у спеціалізованих виданнях; семінари, наради, на яких інформували про досягнення аграрної науки; огляд на науково-демонстраційних полігонах нових сортів рослин і технологій їх вирощування; реклама наукової продукції у ЗМІ та ін. На території сучасної Кіровоградщини, впродовж періоду, що досліджувався, першочерговими закладами із випробування та впровадження наукової продукції сільськогосподарського спрямування були: «колективні досліді», опорно-показові пункти, дослідні господарства.

У періоді активізації заходів із популяризації, поширення та впровадження наукових досягнень у с.-г. виробництво Кіровоградської області спостерігалося досягнення високих показників виробничої продуктивності та економічної ефективності в аграрній сфері регіону. Зменшення активізації наукового забезпечення с.-г. виробництва відповідало періодам із найнижчим рівнем основних виробничо-фінансових показників аграрного сектору Кіровоградської області.

Ключові слова: випробування, впровадження, дослідження, наукове забезпечення, освоєння, пристосування, пропаганда, сільське господарство, трансфер.

Areas of scientific support of agrarian production Kirovograd region (XX century – the beginning of the XXI century)

The article is based on observance of the principles of historicity and objectivity, analyzes of changes in the directions of scientific support of agricultural production in the Kirovograd region, the forms and methods of popularization of scientific achievements and ways of their development for the past century. It was established that in the twentieth century - at the beginning of the XXI century the leading research institutions that had an impact on the development of the agrarian sector in the northern Steppe of Ukraine were: Adjamskaya Agricultural Experimental Station, Ukrainian scientific and research station of oil crops, Kirovograd State Agricultural Research Station at the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, Kirovograd Scientific-Production Association «Elite», Kirovograd Institute of Agro-Industrial Production of NAAS, that during a number of reorganizations became the basis of the modern Institute of Agriculture of the Steppe NAAS.

By analyzing the methods of dissemination of scientific achievements in the agricultural production of the region from the beginning of the twentieth century. and to this day it was found that the the main ones of them were: the publication of research results in specialized publications; seminars, meetings, which informed about the achievements of agrarian science; a review on the scientific demonstration grounds of new plant varieties and technologies for their cultivation; advertising of scientific products in mass media and others. In the territory of modern Kirovograd region, during the investigated period, the priority establishments for the testing and implementation of scientific agricultural products were: «Collective experiments», supporting and demonstration enterprises, experimental farms.

During the periods of intensification of measures to popularize, disseminate and implement scientific achievements in the agriculture of Production of the Kirovograd region was saw the achievement of high indicators of productivity and economic efficiency in the agrarian sector of the region.

Reduction of activation of the scientific support of the agriculture corresponded to periods with the lowest level of basic production and financial indicators in agrarian sector of the Kirovograd region.

Key words: testing, implementation, research, scientific support, development, adaptation, propaganda, agriculture, transfer.

Проводячи наукові дослідження у сфері агропромислового виробництва, та будучи постачальником певної наукової продукції на аграрному ринку, для Інституту сільського господарства Степу НААН на різних історичних етапах розвитку важливим було питання розширення зони застосування на виробництві своїх наукових розробок. У цей же час, с.-г. виробники різних форм власності завжди виявляли попит на інноваційну наукову продукцію та потребували компетентного консультаційного забезпечення з питань адаптації науково-технічних розробок до своїх виробничо-господарських умов.

За понад столітній період розвитку с.-г. дослідної справи у зоні північного Степу України, зі зміною організаційних умов ведення сільського господарства в часи існування різних держав та їх структурних механізмів, форми взаємодії наукової та виробничої сфер поступово змінювалися і вдосконалювалися.

Метою даних наукових пошуків є відстеження трансформації форм і методів поширення та передачі знань від наукової установи до аграрних виробників на території сучасної Кіровоградщини, із часу заснування с.-г. дослідної справи і до сьогодення.

В основі даних досліджень – дотримання принципів історизму та об'єктивності, використання методів історичного, хронологічного і системного аналізу, пошуку та співставлення архівних матеріалів, документів, літературних джерел, джерелознавчої бази.

Сучасному стану науково-інноваційного забезпечення агропромислового виробництва Кіровоградської області приділяли увагу у своїх працях Савранчук В. В., Семеняка І. М., Гайденок О. М., Іщенко В. А. та ін. Проте, дані питання в історичному розвитку практично не мали наукового дослідження.

Науково-інформаційне забезпечення аграрного виробництва регіону бере початок із оприлюднення результатів перших досліджень [1], які проводилися станцією випробування с.-г. машин. Дана станція існувала на початку ХХ ст., а її головними завданнями було випробування сівалок Єлисаветградського заводу братів Ельворті та іншої с.-г. техніки, переважнозарубіжного виробництва, що поставлялися із західної Європи.

Станція випробування с.-г. машин стала базою для організації Аджамської сільськогосподарської дослідної станції Херсонського Губернського Земства, що розпочала свою діяльність у 1912 році. [2, с. 4]. Одними з перших оприлюднених результатів наукової установи стали «Данные испытания комбинированных универсальных трієвъ въ 1914 г. на Аджамской сельскохозяйственной опытной станції Херсонского Губернского земства» [3], зроблені завідувачем машино-випробувального відділу станції Нагібіним В. І. Ці матеріали протягом 1915-1916 рр. публікувалися в щотижневому сільськогосподарському і економічному журналі «Хозяйство», який видавався Південно-Російською спілкою заохочення землеробства і сільської промисловості. Публікація результатів випробування зерноочисних машин різних західно-європейських виробників вже у перші роки діяльності Аджамської с.-г. дослідної станції, свідчить про вагомість та актуальність цих досліджень для с.-г. виробництва того часу.

Системна робота з науково-інформаційного забезпечення аграрного сектору розпочалася в АСГДС у травні 1924 р. лише одним спеціалістом, під безпосереднім ідейним керівництвом обласного відділу пристосування Одеської с.-г. дослідної станції [4, с. 44].

У 1926 р. в установі було створено відділ пристосування, головним завданням якого стала популяризація та застосування у виробничій діяльності с.-г. підприємств Зінов'ївського повіту наукових напрацювань із особливостей вирощування зернових і продовольчих культур. Основними напрямками роботи відділу були: підготовка до видання наукових звітів, брошур, листівок, статей та інших друкованих праць; організація екскурсій на станцію з метою ознайомлення з висновками відділів рільництва та машинного випробування; організація виставок, лекцій; забезпечення функціонування с.-г. гуртків, музеюустанови; розподіл вирощеного насіннєвого матеріалу; закладення колективних дослідів і контроль за ними; налагодження зв'язків із трудовими та с.-г. школами, Зінов'ївським педагогічним технікумом та ін. [4; 5].

Створення даного відділу сприяло зміцненню зв'язків станції з окрешними земельними установами та сільським населенням, розширенню територіальних меж поширення наукових напрацювань у с.-г. виробництві.

Із введенням у дію постанови ВУЦВК № 29-30 (233) від 3 червня 1925 р. «Про ліквідацію губернь й про перехід на трьохступневу систему управління», впродовж 1925-1930 рр., АСГДС, яка розташовувалася на території Зінов'євського району Зінов'євської округи УРСР, була в підпорядкуванні Одеських обласних (зональних) структурних підрозділів. Станція «знаходилася в веденні досвідного відділа НКЗС» та працювала «в контактi з О.З.В. і Сельсоюзом» [5, с. 4]. Працівники відділу пристосування АСГДС сприяли впровадженню в с.-г. виробництво регіону наукових розробок, організовували екскурсії для агрономів, селян, учнів і службовців, створювали с.-г. гуртки, де вивчали питання рільництва та готували до друку інформацію про науково-дослідну роботу вчених.

Висвітлення, розповсюдження та популяризація наукових висновків і результатів напрацювань установи здійснювалися як шляхом власної видавничої діяльності, так і періодичного друкування в місцевих газетах Зінов'євського і Первомайського округів («Селянська правда», «Червоний Шлях», «Першотравенщина»), а також у спеціалізованих журналах («Сам собі агроном» і «Степовий Досвідник»). Упродовж 1924-1928 рр. було надруковано 155 статей [5, с. 73-74], більшість із яких була присвячена питанням «введення найпоширеніших с.-г. культур у селянські господарства» та забезпечення їх високої продуктивності у виробничих умовах.

У 1925-1928 рр. були видані брошури «Пам'ятка селянина» (накладом 2 тис. екз.), «Сорта сільськогосподарчих рослин та їх значення», «Колдосвіди Аджамської с.-г. дослідної станції», «Як підвищити врожайність» та інші, листівки «Головні поради Аджамської с.-г. дослідної станції сільському господарству», «Що треба знати селянину про засів озимини» та ін. Так як, дослідження здійснювалися в зоні північного Степу, де характерні недостатнє зволоження в період вегетації с.-г. культур та періодичні суворі зими, що обумовлюють часткове вимерзання зимових культур, результати наукових напрацювань установи були актуальними для всієї степової зони України. Висвітлення результатів досліджень окрім місцевих і окрешних періодичних видань, ще у крайових та республіканських, свідчило про значимість висновків установи не лише для регіонального рівня.

Упродовж перших п'яти років (1924-1928 рр.) діяльності відділу пристосування, активізація роботи з розповсюдження та популяризації наукових напрацювань установи поступово зростала: щорічна кількість екскурсій зросла з 12 до 39, щорічна кількість екскурсантів – з 228 до 766 чоловік, щорічна кількість різних «с.-г. дописів та заміток всіма фахівцями станції» – з 14 до 61. Значна частина екскурсій проводилася за сприяння Зінов'євського окрешного земельного відділу. При цьому висвітлювалися питання: порівняння попередників пшениці озимої; методів обробітку ґрунту під посів ярих культур і кормових трав; сортового випробування найбільш поширених овочевих культур, у першу чергу картоплі. [5, с. 71-73]. Поступове збільшення кількості екскурсантів, свідчило про посилення впливу та авторитету наукової діяльності станції серед селян.

У той час, у наукових виданнях АСГДС з'являється перша реклама її науково-консультаційних послуг і порад, запрошення до ознайомлення з польовими дослідями та роботою наукових підрозділів.

Із метою налагодження міцних зв'язків із окрешними закладами аграрної освіти і селянськими господарствами, а також із метою популяризації наукових досягнень, 15 травня 1926 року в Аджамській дослідній станції було проведено першу нараду за участю представників Зінов'євських окрешних органів влади. Поступово було налагоджено співпрацю з Новоукраїнською, Бобринецькою, Рівенською агрошколами, Зінов'євським педагогічним технікумом. Досягнення установи з успіхом демонструвалися на міжрайонних, окрешних і районних с.-г. виставках, де представлялися зразки рослин і сортове насіння польових культур. У 1927 р. було відкрито с.-г. музей на дослідній станції та спеціальні виставкові куточки в окрешному Природно-Історичному музеї, а також в інших дослідних установах Одеської області, до складу якої на той час була віднесена значна частина сучасної Кіровоградщини [2, с. 46-47].

Із середини 20-х рр. ХХ ст. одним із методів дослідницької роботи АСГДС із «вивчення ефективності проведення різноманітних заходів рільництва стає організація «колективних досвідів» у селянських умовах» [5], що стали аналогом наукового випробування результатів

досліджень у виробничих умовах. У той час, масова організація пунктів колективно-дослідницької роботи (колдосвідів) у селянських господарствах сприяла виробничій адаптації наукових досягнень в умовах селянських господарств.

«Колективні досвіди Аджамської с.-г. досвідної станції» були закладені на 30 ділянках, розташованих у різних районах Зінов'євської округи. Серед основних питань, які наприкінці 20-х років XX ст. вивчалися в «колективних досвідах Аджамської досвідної станції» були наступні:

- сортовипробування сортів пшениці озимої на різних попередниках на 19 ділянках;
- сортовипробування сортів кукурудзи на 16 ділянках;
- випробування кормових трав на 6 ділянках [5, с. 77-79].

Посів і збирання с.-г. культур у «колективних досвідах» проводили самі господарі. На підставі результатів випробування сортів і с.-г. культур у «колдосвідах» різних районів, спеціалісти АСГДС робили висновки про доцільність їх масового застосування у районах Зінов'євської округи.

«Колективні досвіди», як метод агрокультурного впливу на господарства населення відіграли суттєве значення у підвищенні рівня с.-г. виробництва.

Наприкінці 20-х рр. XX ст., у п'яти окружних селах, радіусом до 10 верст, станцією були організовані с.-г. гуртки, що забезпечувалися спеціальною літературою, плакатами, колекцією насіння. Перший гурток був організований у жовтні 1928 р., у с. Веселівці, на території якого здійснювала свою діяльність АСГДС. При деяких гуртках і трудових школах закладалися навчально-показові поля, а також організовували лекції та бесіди з питань ведення сільського господарства [5, с. 76].

Окрім популяризації та поширення наукового досвіду з питань агротехніки вирощування с.-г. культур серед селян округи, фахівці відділу пристосування займалися розмноженням «чистосортного насіннєвого матеріалу», що через Зінов'євський Окрсельсоюз спрямовувався до селянських і колективних господарств [5, с. 75]. Поступово обсяги переданого для розповсюдження насіннєвого матеріалу зростали, як і асортимент сортів і культур.

Зі створенням колгоспів і радгоспів, перед станцією було поставлено завдання із якнайшвидшого підвищення врожайності с.-г. культур у селянських господарствах на основі застосування науково-практичних досягнень.

Внаслідок реорганізації у 1932 році АСГДС в Українську науково-дослідну станцію олійних культур (УНДСОК), відділ пристосування було ліквідовано. Популяризація наукових напрацювань станції з питань агротехніки вирощування с.-г. культур здійснювалася безпосередньо співробітниками польових відділів, а поширення сортів олійних культур, виведених на станції, проводилось Всесоюзним науково-дослідним інститутом олійних культур.

Після організації у 1939 році Кіровоградської області та зацікавленості її керівництва у результатах діяльності станції і розширенні спектру її досліджень, одним із завдань установи стало «впровадження через оперативні органи Наркомзему УРСР перевірених і апробованих досягнень станції та інших науково-дослідних установ СРСР із питань вирощування олійних та зернових культур» [6, с. 10].

У 1940 р. за результатами наукових досліджень проведених УНДСОК, була видана книга «Олійні культури на Україні» [7], де містилася детальна інформація про агротехнічні особливості вирощування найбільш поширених олійних культур. Висновки, опубліковані в даній книзі, були зроблені за результатами узагальнення досвіду вирощування олійних культур в Україні. Результати напрацювань УНДСОК були взяті за основу фундаментальних досліджень із олійних культур в Україні.

У повоєнні роки відбувалося поступове налагодження відносин між Українською науково-дослідною станцією олійних культур і с.-г. виробниками регіону. Наукові співробітники станції брали участь у підготовці проектів постанов республіканських і обласних органів влади з питань підвищення врожайності с.-г. культур, виступали з доповідями на республіканських конференціях, обласних нарадах агрономів РайЗВ (районних земельних відділів) і МТС, перед депутатами обласних і районних Рад, на курсах, семінарах та навчаннях спеціалістів різних напрямів с.-г. виробництва. Кілька нарад, проведених на станції з питань доцільності літніх посівів багаторічних трав і впровадження еспарцету в господарствах Кіровоградської області, мали суттєве значення для розширення обсягів травосіяння в регіоні.

Наприкінці 40-х рр. XX ст., за сприяння наукових співробітників УНДСОК було підготовлено проекти постанов із питань підвищення врожайності проса та вирощування кормових трав колгоспах Кіровоградської області, проекти постанов щодо підвищення врожайності проса, кукурудзи, олійних культур у колгоспах УРСР [6; 8; 9].

На рубежі 40-50-х рр. XX ст. публікація наукових статей у газетах місцевого, обласного та республіканського рівня, фахових журналах із питань ведення сільського господарства, а також видання власними силами брошур і інформаційних листків продовжувало залишатися одним із заходів щодо популяризації наукових досягнень і напрацювань установи.

На початку 50-х рр. XX ст. УНДСОК масово пропагувала нові агротехнічні методи, що застосовувалися при вирощуванні зернових, олійних і кормових культур, а також надавала консультації стосовно впровадження нових сортів пшениці, ячменю, кукурудзи, соняшника, багаторічних трав.

У той час, щорічно на станції проводилося понад 20 екскурсій для агрономів, голів колгоспів, бригадирів польових і кормових бригад, партійних і державних працівників Кіровоградської області та її районів. Зазвичай, під час екскурсій відбувався огляд дослідних і виробничих посівів. Екскурсанти обмінювалися досвідом і висловлювали побажання науковцям установи стосовно розширення спектру висвітлення певних питань.

Після організації у 1939 р. Кіровоградської області, установа певною мірою розширила коло досліджуваних питань, проте, багато напрямків сільського господарства залишалися неохопленими з наукової точки зору. Нагальним було питання організації на базі УНДСОК комплексної обласної, добре оснащеної сільськогосподарської станції, що здатна була давати аргументовані наукові відповіді на різнопланові питання багатогалузевого сільського господарства Кіровоградської області [10, с. 21-22].

Зі створенням у 1956 році на базі УНДСОК Кіровоградської державної сільськогосподарської дослідної станції було організовано відділ наукової інформації та масового дослідництва. Співробітники даного відділу займалися питаннями розробки і впровадження системи ведення сільського господарства в умовах Кіровоградської області, популяризації наукових розробок установи, надавали МТС, колгоспам і радгоспам науково-практичну та організаційну допомогу з метою забезпечення виконання планових показників урожайності польових культур та підвищення продуктивності тваринництва [11].

Організація даного відділу сприяла посиленню роботи з розповсюдження і пропаганди наукових досягнень. Це виявлялося у збільшенні публікацій у пресі, виданні брошур, плакатів, інструкцій, бюлетенів наукової інформації, активізації лекційної роботи, що висвітлювала досягнення станції та передовий досвід колгоспів. Поряд із застосуванням традиційних методів пропаганди, практикувалися нові: виїзні сесії наукової ради станції в райони, виїзди науковців у колгоспи, МТС, радгоспи для вивчення і узагальнення передового досвіду, масове впровадження досягнень науки у виробництво [12, с. 12].

Активізація в середині XX ст. науково-просвітницької діяльності у с.-г. сфері регіону та комплексне застосування прогресивних агротехнічних заходів сприяли підвищенню культури землеробства та продуктивності в рослинництві.

Поступово, з 60-х рр. XX ст., кількість науково-організаційних заходів із пропагування здобутків установи, а також обсяги впроваджень у виробничу діяльність с.-г. підприємств області наукових розробок продовжували зростати. «Пропагуючи науково обґрунтовану організацію сільськогосподарського виробництва», співробітники КДСГДС читали лекції в колгоспах і радгоспах, організовували виступи по радіо, брали активну участь у нарадах, семінарах, друкованій пропаганді. Ґрунтуючись на високому рівні проведення наукових досліджень, станція набувала «все більшого значення науково-виробничого центру по організації та впровадженню у сільське господарство нових, прогресивних методів господарювання» [13, с. 11].

Надання значної уваги питанням поширення наукових досягнень у с.-г. виробництво сприяло виданню комплексних наукових праць установи. На межі 50-60-х років XX ст. було видано 3 наукові збірники:

- «Краткие итоги работы за 1931-1955 годы (по масличным культурам)» (1957 р.) [14], в якому підсумовано результати науково-дослідної роботи УНДСОК;
- «Підсумки науково-дослідної роботи по зернових і круп'яних культурах та багаторічних травах» (1961 р.) [15], де викладено результати досліджень установи, спрямовані на підвищення врожайності с.-г. культур;
- «50 років Кіровоградської державної сільськогосподарської дослідної станції» (1963 р.) [13], де наведені найвагоміші результати роботи станції та узагальнено передовий досвід сільськогосподарського виробництва в області.

Окрім цього, у 1957-1958 рр. було видано три випуски «Бюлетеня Кіровоградської державної сільськогосподарської дослідної станції», в якому друкувалися наукові статті співробітників установи за результатами теоретичних і практичних досліджень із питань

рослинництва та тваринництва. У 1958 р. станцією було започатковано випуск багатотиражної газети «За радянську науку» (виходила до січня 1989 р.), а з 1967 р. – щорічного міжвідомчого тематичного наукового збірника «Степове землеробство» (до 1996 р. видано 30 номерів) [2, с. 48].

Із другої половини 60-х рр. ХХ ст., із метою прискореного впровадження досягнень науки і передового досвіду в с.-г. виробництво, у кожному районі Кіровоградської області були визначені кращі колгоспи, що виконували роль опорно-показових господарств. Робота наукових співробітників дослідної станції у опорно-показових господарствах здійснювалася шляхом:

- розробки науково-виробничих програм здійснення комплексу заходів із підвищення продуктивності та покращення економічного стану господарств, на основі їх переведення на наукові засади діяльності;
- виїзду наукових співробітників у опорно-показові господарства з метою надання практичної допомоги;
- проведення наукових дослідів із актуальних питань рослинництва та тваринництва у виробничих умовах;
- навчання спеціалістів опорно-показових господарств на семінарах і консультативних нарадах;
- публікація в регіональних газетах наукових консультацій із питань ефективного ведення с.-г. у природно-кліматичних умовах області [16, с. 38].

У 60-ті рр. ХХ ст., що характеризувалися появою значної кількості господарств і бригад, що досягали досить вагомих показників продуктивності у сільському господарстві, основними напрямками проведення досліджень співробітниками відділу наукової інформації КДСГДС стали:

- узагальнення результатів впровадження в с.-г. виробництво досягнень науки і передового досвіду та надання допомоги господарствам області в освоєнні методів інтенсивного землеробства і тваринництва;
- удосконалення науково-обґрунтованої системи ведення с.-г.;
- надання організаційної та практичної допомоги з питань застосування наукових розробок в експериментальних та елітно-насінних господарствах;
- демонстрація досягнень і передового досвіду в опорно-показових господарствах області.

У той час, не існувало загальної чіткої системи організації впровадження досягнень науки та передового виробничого досвіду, проте, окремі форми та методи вже формувалися. Значна кількість наукових установ пропаганду та впровадження своїх досягнень здійснювали через мережу опорно-показових господарств та опорних пунктів, де проводилися наукові дослідження у виробничих умовах. У Миколаївській та Одеській областях були створені обласні та районні ради з питань впровадження, у Дніпропетровській області створювалися базові господарства ВНДР кукурудзи, в яких вивчалася ефективність впровадження передового досвіду з вирощування високих врожаїв с.-г. культур [17, с. 2].

У Кіровоградській області поширення у с.-г. виробництво наукових досягнень здійснювалося на основі планів впровадження нових ефективних розробок у опорно-показових господарствах, із урахуванням специфіки їх діяльності, наявної відповідної матеріально-технічної бази. За кожним опорно-показовим господарством були закріплені наукові співробітники, які регулярно надавали на місцях науково-практичну допомогу. Така організація діяльності сприяла зближенню наукової і виробничої сфер сільського господарства Кіровоградської області та мала гарний виробничий ефект [16, с. 39]. Як правило, виробничі та економічні показники опорно-показових господарств були значно вищими ніж відповідні середньо районні значення.

На межі 60-70-х рр. ХХ ст. КДСГДС вже мала достатній досвід проведення досліджень із різних напрямків с.-г. виробництва та постійно узагальнювала власні багаторічні наукові напрацювання з питань рослинництва та тваринництва. Це створювало можливості для масового пропагування результатів наукових напрацювань на науково-практичних конференціях і семінарах, у діяльності шкіл передового досвіду, під час виступів на радіо та телебаченні, з лекціями в колгоспах і радгоспах області, при підготовці науково-методичних рекомендацій. Це був період найчисельнішого та наймасовішого проведення наукових заходів в установі за весь час її діяльності, Високий рівень активізації наукового забезпечення аграрної сфери регіону обумовлювався як нагальними запитами зі сторони с.-г. підприємств, що вже мали у своєму розпорядженні сучасні засоби виробництва і потребували термінової науково-консультаційної допомоги при впровадженні передового досвіду, так і теоретико-практичною готовністю наукових установ до впровадження та поширення власних напрацювань. Органи державної влади

різних рівнів всіляко підтримували проведення подібних заходів, які сприяли співпраці науки і виробництва, а також підвищенню ефективності сільського господарства.

Упродовж 1966-1970 рр. на Кіровоградській с.-г. дослідній станції було проведено: 48 науково-виробничих конференцій, в роботі яких прийняло участь понад 7 тис. чол.; 204 тематичних семінари за участю 17,5 тис. чол.; 3 «місячника відкритих дверей», під час яких установу відвідало понад 3 тис. чол.; 137 екскурсій [16, с. 40-41].

Із початку 70-х років XX ст., наукове забезпечення с.-г. виробництва стає неможливим без системного узагальнення передового досвіду кращих господарств області та підготовки господарств регіону до масового впровадження досягнень аграрної науки. Розробка і масове поширення в господарствах області комплексу заходів із вирощування високих урожаїв зернових культур, здійсненого на основі узагальнення передового досвіду 47 господарств, стали одними з основ підвищення в Кіровоградській області у IX п'ятиріччі середньорічної врожайності зернових культур до 28,4 ц/га, що на 4 ц/га більше ніж у роки VIII п'ятирічки [17, с. 3].

У 70-ті рр. XX ст. найважливішими напрямками науково-практичної допомоги в с.-г. області були: сприяння розмноженню насіннєвого матеріалу нових високопродуктивних сортів с.-г. культур; розробка систем протиерозійних заходів та заходів боротьби зі шкідниками та хворобами с.-г. культур; впровадження заходів із покращення кормової бази господарств; розширення площ чистих і змішаних посівів сої; організація машинного доїння та годівлі корів у тваринницьких комплексах; організація промислового схрещування ВРХ і свиней [17].

У 70-80-ті рр. XX ст. співробітники відділу наукової інформації та с.-г. пропаганди КДСГДС, узагальнюючи результати виробничої перевірки завершених наукових досліджень установи в господарствах області та аналізуючи темпи їх впровадження у виробництво, виявляли найбільш ефективні та перспективні з них, розробляли методичні рекомендації, буклети, інформаційні листки з питань передового досвіду. Наукові розробки, рекомендовані до масового освоєння виробництвом, забезпечували суттєве підвищення продуктивності, зменшували собівартість с.-г. продукції.

У цей період, наукові досягнення КДСГДС з успіхом демонструвалися на міжнародних, всесоюзних, республіканських та обласних виставках, де отримували відзнаки та нагороди.

Із метою подальшого високоефективного розвитку с.-г. регіону на основі масового впровадження науково обґрунтованих заходів із питань землеробства та тваринництва, у 1988 році Кіровоградським обласним агропромисловим комітетом спільно з Кіровоградським НВО «Еліта» була підготовлена та видана монографія «Научно обоснованная система ведения сельского хозяйства агропромышленного комплекса Кировоградской области» [18]. У підготовці матеріалів даної монографії також брали участь співробітники: Кіровоградської проектно-пошукової станції хімізації сільського господарства, Кіровоградської філії інституту «Укрземпроект», Кіровоградської обласної інспекції Держкомісії по сортовипробуванню сільськогосподарських культур, Придніпровського відділення Українського філіалу НДІ праці. В цьому комплексному виданні було викладено основні аспекти прогресивних технологій вирощування с.-г. культур, шляхи створення стійкої та збалансованої кормової бази, методи інтенсивного ведення тваринництва на промисловій основі, організаційно-економічні заходи, що здатні були забезпечити максимальне виробництво високоякісної продукції при найменших витратах праці та засобів. Основою даного видання стали багаторічні напрацювання Кіровоградського НВО «Еліта» та інших науково-дослідних установ степової та лісостепової зони УРСР, дані отримані сортовипробувальними ділянками, результати узагальнення передового досвіду колгоспів і радгоспів області [18, с. 3-4].

Наприкінці 80-х рр., при проведенні розробок із питань наукового забезпечення аграрного виробництва Кіровоградської області, почали оволодівати новими інформаційними технологіями, в основі яких було застосування комп'ютерів, створення баз даних науково-технічної інформації, математичний і статичний обробіток результатів наукових досліджень програмними засобами [2, с. 49].

У 90-ті рр. XX ст. діяльність установи із наукового забезпечення с.-г. виробництва регіону зосереджувалася на сприянні впровадженню у виробництво ефективних наукових розробок із агротехніки вирощування с.-г. культур, селекції, механізації, економіки та зоотехнії, що постійно удосконалювалися. Поряд із застосуванням, уже традиційних методів популяризації наукових досягнень і розробок (виставки, наради, конференції, публікації і виступи в ЗМІ), запроваджувалися нові форми, в основі яких була розробка та наукова експертиза інноваційних проектів і бізнес-планів впровадження нових видів продукції та технологій.

Нові умови та форми господарювання с.-г. підприємств і дослідних установ, між якими починали складатися ринкові відносини, проте наукова продукція ще не стала товаром, потребували удосконалення системи передачі досягнень науки у виробництво. Реформи, що проводилися в той час, в основному були спрямовані на зміну форм власності та не забезпечували прискорення в освоєнні наукових досягнень с.-г. виробництвом. Фінансові труднощі агровиробників не дозволяли їм освоєння наукової продукції здійснювати на платних, договірних умовах. Основним видом наукової продукції, що впроваджувався в той час були сорти с.-г. культур, освоєння нових високопродуктивних технологій не мало масового поширення [19].

Відсутність системи фінансування освоєння науково-технічної продукції с.-г. виробництвом, низький попит виробників на наукову продукцію, знос їх матеріально-технічної бази, недостатній рівень популяризації наукових досягнень, відсутність фінансових інтересів постачальників і споживачів наукової продукції, призвели до зменшення в кінці ХХ ст. продуктивності та обсягів виробництва с.-г. продукції в Кіровоградській області. Так, із 1990 р. до 2000 р. урожайність зернових культур в області зменшилася з 39,1 ц/га до 19,9 ц/га, соняшнику – з 17,0 ц/га до 12,8 ц/га, середній річний удій молока від однієї корови – з 2690 кг до 2553 кг [20].

Незважаючи на проблемні питання з передачею наукових знань до с.-г. виробників, пропаганда досягнень науки і передового досвіду установою не припинялася. Впродовж 1991-1995 рр., за участю науковців Кіровоградського НВО «Еліта» було проведено 32 науково-виробничі конференції, 172 семінари, 5 виставок, видано 44 рекомендації, 36 інформаційних листків, 103 статті [19, с. 173]. На демонстраційному полі установи в 1995 р. було висіяно 147 сортів с.-г. культур, в т.ч. 49 зарубіжних. В ті роки, щорічно понад 1,3 тис. чол. були учасниками «Тижня відкритих дверей», де знайомились із науковими досягненнями – сортами і технологіями вирощування с.-г. культур [19, с. 175].

Крім КДСГДС УААН, у 90-ті рр. ХХ ст. інформаційне забезпечення с.-г. виробництва Кіровоградської області проводили «Укрінформагпропром» і Кіровоградський міжгалузевий центр науково-технічної інформації і пропаганди. Проте, останні, не проводячи досліджень та не володіючи власною науково-технічною продукцією не змогли існувати тривалий час.

Із початку ХХІ ст. с.-г. виробництво регіону розпочало новий етап свого розвитку після реформування, обумовленого розпаюванням земель. У цей період, впровадження у виробництво новітніх розробок та їх науково-консультаційне забезпечення, мало стати основою підвищення ефективності постреформованого аграрного сектору області. Відповідно до вимог часу, в КДСГДС УААН було організовано відділ маркетингу, апробації та освоєння наукових розробок, який, одночасно із посадою директора КДСГДС УААН, очолив Саврнчук В. В. Дослідна станція, як і кілька десятиліть тому, поступово стала центром аграрного життя Кіровоградської області, на її базі проводяться регіональні семінари та наради із нагальних питань с.-г. виробництва, закладаються оновлені науково-технологічні полігони, на яких демонструються новітні вітчизняні, а згодом, і зарубіжні наукові розробки. З 1998 р. на базі установи функціонує Центр наукового забезпечення АПВ Кіровоградської області, до складу якого також входять Кіровоградський національний технічний університет та Кіровоградський обласний державний проектно-технологічний центр охорони родючості ґрунтів і якості продукції.

Розпорядженням КМУ № 538-р від 25 грудня 2005 р. КДСГДС була реорганізована в Кіровоградський інститут агропромислового виробництва. У цей час відбувається чергова хвиля активізації заходів, спрямованих на рекламно-інформаційне забезпечення діяльності установи. Науковці приймають активну участь у перепідготовці фахівців аграрного профілю, проведенні науково-практичних конференцій, семінарів, круглих столів, «Днів поля», виступають на обласних, загальнодержавних і міжнародних семінарах, нарадах, у засобах масової інформації.

Із 2005 р., в установі запроваджується щорічне проведення всеукраїнських конференцій молодих вчених і випуск збірника наукових праць «Вісник Степу», що публікує наукові доробки з питань агровиробництва. У цей час, було започатковано функціонування Web-сайту установи, що містить детальну інформацію про дослідження та наукові здобутки, опис інноваційної продукції, що пропонується до реалізації та ін. Співробітники установи активно залучаються до розробки комплексних перспективних програм розвитку АПВ Кіровоградської області.

У 2005 р. авторським колективом установи була підготовлена та видана монографія «Науково-обґрунтована система ведення агропромислового виробництва в Кіровоградській області» [22], в якій викладено наукові рекомендації з підвищення урожайності с.-г. культур, родючості ґрунтів, їх захисту від ерозії, удосконалення систем сівозмін і структури посівних

площ, обробітку ґрунту, ведення насінництва, захисту рослин, заходи з підвищення продуктивності в тваринництві, система комплексної механізації с.-г. та ін.

На виконання наказу УААН № 25 від 5.04.2005 р. в установі було створено лабораторію наукових досліджень із питань інтелектуальної власності та маркетингу інновацій. Її діяльність спрямовувалася на розробку засад інноваційного розвитку аграрної науки, визначення рівня застосування інновацій у с.-г. виробництві, збільшенню реалізації наукоємної продукції [2, с. 51].

Одним із методів оцінки сучасного стану та перспектив інноваційного розвитку с.-г. виробництва регіону, стало проведення з 2006 р. установою анкетних опитувань агровиробників. За їх результатами визначаються фактори, що стримують поширення наукових досягнень в аграрній сфері та розробляються заходи зі сприяння інноваційного розвитку аграрного виробництва.

Високі темпи активізації заходів із наукового забезпечення агропромислового розвитку Кіровоградської області, що були розпочаті установою на початку ХХІ ст. не скорочені до нинішнього часу. На базі установи неодноразово відбуваються семінари та наради за участю міністрів аграрної політики та продовольства України, керівництва Національної академії аграрних наук України, народних депутатів. Обласні наради проходять як правило за участю вищих посадових осіб Кіровоградської області.

Упродовж 2011-2015 рр., установою щорічно випробовувалося 14 розробок, кількість впроваджених інновацій зросла з 23 до 32, науковці провели та прийняли участь у 45 виставках та ярмарках, 33 Днях поля; 467 наукових конференціях, семінарах, форумах, нарадах, опубліковано 454 наукових праць.

У 2016-2018 рр. установою впроваджувалося 68 наукових розробок у 159 агроформуваннях 11 областей України. Впродовж 2016-2018 рр. науковці установи взяли участь у роботі 77 конференцій, 38 семінарів, 92 нарад, 18 виставках-ярмарках, 29 Днів поля. За цей період проведено 54 круглих столи, опубліковано 307 статей, видано 29 методичних рекомендацій, здійснено 61 виступ на радіо і 19 на телебаченні.

Активізація застосування інноваційних досягнень аграрної науки с.-г. підприємствами Кіровоградської області впродовж 2005-2018 рр., сприяла як покращенню виробничих показників їх діяльності, так і позитивно вплинула на фінансово-економічні результати. За цей період урожайність зернових культур у регіоні зросла з 2,9 т/га до 4,5 т/га, соняшнику – з 1,4 т/га до 2,5 т/га, рівень рентабельності підвищився з 12,6 % до 50,2 % (у 2016 р.).

За результатами проведення у 2016-2018 рр. фундаментальних досліджень із ПНД НААН 44. «Інноваційний розвиток», співробітниками установи розроблено 4-хрівневу схему функціонування інтегрованої моделі розширеного інноваційного процесу в АПВ, що передбачає: створення інновацій в науковій сфері; випробування інноваційної продукції; першочергове впровадження інновацій на ліцензійній основі; масове виробництво інноваційної с.-г. продукції. Також, було встановлено характерні особливості АПВ Кіровоградської області, що визначають систему його наукового забезпечення та трансферу інновацій: погодно-кліматичні умови ризикованого землеробства зони Степу; структура посівних площ, із значною часткою олійних культур; практична відсутність досить крупних агрохолдингів; недостатньо розвинена харчова, переробна та хімічна промисловість; незначна чисельність науково-дослідних установ при великій кількості дистриб'ютерських компаній (переважно зарубіжних провайдерів).

Відповідно до постанови Президії НААН від 18 липня 2018 р. КДСГДС НААН була перейменована в Інститут сільського господарства Степу НААН. Стратегічною ціллю установи стало просування на аграрний ринок наукових розробок і технологій, які сприяють формуванню в зоні Степу інноваційної складової розвитку с.-г. виробництва.

На даному етапі, ІСГС НААН, будучи у регіоні провідною науково-дослідною установою аграрного спрямування, має можливість ефективно впливати на трансформацію наукових знань у процес виробництва високотехнологічної конкурентоздатної сільськогосподарської продукції. Дослідні господарства установи (ДП ДГ «Елітне» Кропивницького р-ну, ДП ДГ «Ставидлянське» Олександрівського р-ну, ДП ДГ «Червоний землероб» Бобринецького р-ну), земельна площа яких складає 11,0 тис. га, на сучасному етапі є провідною ланкою забезпечення виробничої перевірки та впровадження результатів наукових досліджень (ресурсоощадних технологій, сортів рослин та порід тварин) у степовій та лісостеповій ґрунтово-кліматичних зонах, реалізації Базового (БН) та Сертифікованого (СН) насінневого матеріалу зернових, технічних і кормових культур. Комплексне науково-консультаційне забезпечення розвитку дослідних та базових

господарств ІСГС НААН, інших агроформувань регіону здійснюється на договірній основі. За умов такої співпраці з випробування та впровадження наукових розробок у виробничих умовах, господарства мають чудову нагоду першими застосовувати інноваційні досягнення, отримуючи певні вигоди, що обумовлені перевагами новітньої продукції (вища продуктивність, ресурсна економія, покращена якість та ін.).

ІСГС НААН має достатній кадровий, ресурсний та інтелектуальний потенціал для успішного проведення досліджень, випробування, трансферу та наукового супроводження інновацій, надання інформаційно-консультаційних послуг аграріям області. Станом на 1.01.2019 р. ІСГС НААН є власником 28 об'єктів інтелектуальної власності, в т.ч.: 2 типів порід ВРХ, 22 сортів с.-г. культур (9 – сої, 7 – ячменю ярого, 5 – еспарцету, 1 – коріандру) та 2 гібридів кукурудзи (створених спільно з ДУ ІЗК НААН).

Із метою популяризації та поширення вітчизняних, високопродуктивних, конкурентоздатних сортів і гібридів с.-г. культур селекції наукових установ НААН, в ІСГС НААН і мережі його господарств, в останні роки, щорічно закладається 9-12 науково-технологічних і демонстраційних полігонів, де висівається близько 450 сортів зернових, олійних і кормових культур.

Останнім часом, коли аграрний ринок є досить насиченим і постійно поповнюється науковою продукцією іноземного походження, в установі запроваджуються нові шляхи поширення власної інноваційної продукції, серед яких: виїзди та індивідуальні бесіди з клієнтами; налагодження роботи з місцевими органами влади; співпраця з агрохолдингами, популяризація результатів досліджень та напрацювань установи в соціальних мережах.

За більш ніж сторічний період впровадження науково-дослідними установами на території сучасної Кіровоградщини власних розробок і напрацювань шляхи освоєння с.-г. виробництвом інноваційної продукції змінювалися. На сучасному етапі, важливе поєднання досить відомих і поширених методів передачі наукових знань від розробника до споживача з пошуком і швидким застосуванням нових форм трансферу наукових знань і досвіду в с.-г. виробництво.

У процесі досліджень встановлено, що на території Кіровоградщини, впродовж ХХ – початку ХХІ ст., основними напрямками наукового забезпечення аграрного виробництва були:

- публікація результатів наукових досліджень у спеціалізованих, фахових збірниках, видання монографій, книг, рекомендацій, буклетів, брошур і т.п.;
- семінари, дні поля, наради, що забезпечували інформування про останні досягнення аграрної науки, а також огляд науково-технологічних і демонстраційних полігонів із коментарями фахівців про особливості вирощування с.-г. культур;
- доведення переваг власної наукової продукції, адаптованої до умов регіону;
- електронні та поштові розсилки інформаційної продукції (листи, прайс-листи та ін.) про діяльність установи та перелік її послуг;
- засоби масової інформації (телебачення, радіо, преса);
- Інтернет-ресурси (сайти, соціальні мережі, торгівельні майданчики, електронна пошта та ін.).

Надалі, підвищення рівня ефективності с.-г. виробництва регіону можливе при освоєнні новітніх розробок та інноваційних проектів, які забезпечують відновлення родючості ґрунтів та високу економічну ефективність.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. 50 років Кіровоградської державної сільськогосподарської дослідної станції: Наукові праці, випуск III. За ред. Устинчика О. К. Київ: Держ. видав. с.-г. літератури УРСР, 1963. 20 с.
2. Відчит про роботу Аджамської с.-г. Досвідної станції за 1926-27 і 1927-28 роки. Зінов'євськ: Друкарня газ. «Червоний шлях», 1929. 84 с.
3. Гильтебрант В. Украинская н.-и. станция масличных культур: краткая история станции. Кировоград, 1953. 22 с.
4. Зведений річний звіт про науково-дослідну роботу, пропаганду і впровадження передового досвіду за 1991-1995 роки, в тому числі за 1995 рік: Кіровоградське НВО «Еліта», 1996. Т. 4. С. 161–177.
5. Кіровоградський інститут агропромислового виробництва: минуле і сьогодення (1912-2012): Короткий історичний нарис до 100 річчя заснування установи. Кіровоград: КОД., 2012. 72 с.

6. Краткие итоги работы за 1931-1955 годы (по масличным культурам): КГСХОС, выпуск I. В.Н. Рыбак и др. Киев: Госиздат СХЛ УССР, 1957. 144 с.
7. Нагибин В. И. Данные испытанія комбинированных универсальных трієвъ въ 1914 г. на Аджамской сельскохозяйственной опытной станціи Херсонского Губернского земства. Ежегод. с-х. и эконом. ж-л «Хозяйство» (изд. Юж.-Рус. Общ. Поощр.Землед. и С. Промышл.), №№ 33-50 за 1915 г., №№ 1-44 за 1916 г.
8. Нагибин В. И. Задачи, очеркъ развития, планъ организаци и деятельность за 1908 годъ Елисаветградской станціи. Труды станціи испытанія земледельческихъ машинъ и орудій Елисаветградскаго Общества Сельскаго Хозяйства. Выпускъ второй. Санкт-Петербургъ: Типо-литографія М. П. Фроловой, 1910. 80 с.
9. Науково-обґрунтована система ведення агропромислового виробництва в Кіровоградській області / Савранчук В. В. та ін. Кіровоград: видавництво ПП «Ліра ЛТД», 2005. 268 с.
10. Научно-обоснованная система ведения сельского хазйства агропромышленного комплекса Кировоградской области. Кировоградский обласной агропромышленный комитет, Кировоградское научно-производственное объединение «Элита». Кировоград: облполитграфиздат, 1988. 208 с.
11. Олійні культури на Україні. За ред. З. Л. Жернового. Київ: Вид-во колгоспної і радянської літератури УРСР, 1940. 196 с.
12. Отчет о выполнении тематического плана Украинской научно-исследовательской станции масличных культур за 1947 год. Украинская научно-исследовательская станция масличных культур. Кировоград: 1947. 438 с.
13. Отчет о выполнении тематического плана Украинской научно-исследовательской станции масличных культур за 1949 год. Украинская научно-исследовательская станция масличных культур. Кировоград: 1949. 324 с.
14. Отчет о научно-исследовательской работе за 1956 год. Кировоградская Государственная сельскохозяйственная опытная станция. Кировоград: 1957. 412 с.
15. Отчет о научно-исследовательской работе. Тема: Пропаганда, обобщение и внедрение дострижений науки и передового опыта в сельскохозяйственное производство (заключительный, 1970-1975 гг.): КГСХОС, 1976. 99 с.
16. Отчет о работах Аджамской С.-Х. Опытной Станции за 1925-26 сел.-хоз. год в связи с предыдущими. Зиновьевск: Типография газеты «Червоний шлях», 1927. 52 с.
17. Отчет Украинской н. и. станции масличн. культур о выполнении тематического плана за 1945 год. Украинская научно-исследовательская станция масличных культур. Кировоград: 1945. 97 с.
18. Сільське господарство України, 2012: статистичний збірник. Деержавна служба статистики України Київ, 2013. 402 с.
19. Устинчик А. К. Справка о работе Кировоградской государственной сельскохозяйственной опытной станции за 1966-1970 гг. Кировоград, 1970. 42 с.
20. Устинчик О. К., Галюк М. Х., Демешко К. М., Федоровський М. Т. Підсумки науково-дослідної роботи по зернових і круп'яних культурах та багаторічних травах: Наукові праці, випуск II. Київ: видав. Укр. академії с.-г. наук, 1961. 184 с.
21. Устинчик О. К., Федоровський М. Т. Підсумки науково-виробничої роботи дослідної станції. КДСГДС: Бюлетень науково-технічної інформації. Кіровоград, 1958. № 2. С. 5–18.

REFERENCES

1. Ustynchyk, A. K. (Eds.). (1963). *50 rokiv Kirovohradskoi derzhavnoi silskohospodarskoi doslidnoi stantsii: Naukovi pratsi, vypusk III [50 years of the Kirovograd State Agricultural Research Station: Scientific works, Issue III]*. Kyiv: Derzh. vydav. s.-h. literatury URSR [in Ukrainian].
2. *Vidchyt pro robotu Adzhamskoi s.-h. Dosvidnoi stantsii za 1926-27 i 1927-28 roky. Zinov'ievsk: Drukarnia haz. «Chervonyi shliakh», 1929. [Report on the work of the on the Ajamskaya Agricultural Experimental Station for the years for 1926-27 and 1927-28 years. Zinovievsk: Gas printing. "The Red Way", 1929]. Ajamskaya Agricultural Experimental Station. Zinovievsk [in Ukrainian].*
3. Gil'tebrant, V. (1953). *Ukrainskaya n.-i. stanciya maslichnyh kul'tur: kratkaya istoriya stantsii [Ukrainian research station of oilseeds: A Brief History of the Station]*. Ukrainskaya nauchno-issledovatel'skaya stanciya maslichnyh kul'tur. Kirovograd [in Russian].

4. (1996) *Zvedenyi richnyi zvit pro naukovo-doslidnu robotu, propahandu i vprovadzhennia peredovoho dosvidu za 1991-1995 roky, v tomu chysli za 1995 rik* [Summary report on research, propaganda and implementation the best practices of for 1991-1995, including 1995]. Kirovohrad SPA «Elite» [in Ukrainian].
5. Kirovohradskiyi instytut ahropromyslovoho vyrobnytstva: mynule i sohodennia (1912-2012). (2012). *Korotkyi istorychnyi narys do 100 richchia zasnuvannia ustanovy*. [Kirovograd Institute of agricultural Production: Past and Present (1912-2012). A brief historical essay to the 100th anniversary of the founding of the institution]. Kirovohrad: KOD [in Ukrainian].
6. Rybak, V. N., Zaika, I. E., Omel'chuk, A. V., Leshchenko, A. K., Frankovskij, V. YA. (1957). *Kratkye ytohy raboty za 1931-1955 hody (po maslychnym kulturam): KHSKhOS, vypusk I* [Brief summary of work for the years 1931-1955 (for oilseeds)]. Kyiv: Gosizdat SKHL USSR [in Russian].
7. Nagibin, V. I. (1916). *Dannye ispytanbya kombinirovannykh universal'nykh trierov v 1914 g. na Adzhamskoj sel's'kohozyajstvennoj opytnoj stancii Hersonskogo Gubernskogo zemstva* [Test data of combined universal grain-cleaning machines in 1914 at the Ajamskaya agricultural experimental station of the Kherson provincial zemstvo]. *Ezhened. s-h. i ekonom. zh-l «Hozyajstvo»* (izd. YUzh.-Rus. Obshch. Pooshchr.Zemled. i S. Promyshl.), №№ 33-50 za 1915g., №№ 1-44 za 1916 g [Weekly agr. and economic magazine "Economy" (ed. Yu.-Rus. of society promotion of agriculture and farm. Industry)] [in Russian].
8. Nagibin, V. I. (1910). *Zadachi, ocherk razvitiya, plan organizacii i deyatel'nost' za 1908 god Elisavetgradskoj stancii. Trudy stancii ispytaniya zemledel'cheskih mashin i orudij Elisavetgradskago Obshchestva Sel'skago Hozyajstva*. [Objectives, essay on development, organization plan and Elisavetgrad station activities in the year 1908. Proceedings of the test station of agricultural machinery and implements of the Elisavetgrad Society of Agriculture]. St. Petersburg: Tipo-lithographia Frolova M. P. [in Russian].
9. Savranchuk, V. V. (Eds) (2005). *Naukovo-obgruntovana systema vedennia ahropromyslovoho vyrobnytstva v Kirovohradskii oblasti* [A scientifically grounded system of agricultural production in the Kirovograd region]. Kirovohrad: PP «Lira LTD» [in Ukrainian].
10. Kirovogradskij oblasnoj agropromyshlennyj komitet, Kirovogradskoe nauchno-proizvodstvennoe ob'edinenie «Elita» (1988). *Nauchno-obosnovannaya sistema vedeniya sel'skogo hazyajstva agropromyshlennogo kompleksa Kirovogradskoj oblasti* [A scientifically-based system of agricultural management of the agro-industrial complex of Kirovograd region. Kirovograd Regional Agribusiness Committee, Kirovograd Scientific and Production Association "Elite"]. Kirovograd: oblpolitgrafizdat [in Russian].
11. Zhernovoi, Z. L. (Eds.). (1940). *Oliini kultury na Ukraini* [Oil crops in Ukraine]. Vyd-vo kolhospnoi i radianskoi literatury URSR [in Ukrainian].
12. *Otchet o vypolnenii tematicheskogo plana Ukrainskoj nauchno-issledovatel'skoj stancii maslichnykh kul'tur za 1947 god (1947)* [Report on the implementation of the thematic plan of the Ukrainian research station of oilseeds for 1947] Ukrainskaya nauchno-issledovatel'skaya stanciya maslichnykh kul'tur. Kirovograd [in Russian].
13. *Otchet o vypolnenii tematicheskogo plana Ukrainskoj nauchno-issledovatel'skoj stancii maslichnykh kul'tur za 1949 god (1949)* [Report on the implementation of the thematic plan of the Ukrainian research station of oilseeds for 1949]. Ukrainskaya nauchno-issledovatel'skaya stanciya maslichnykh kul'tur. Kirovograd [in Russian].
14. (1957). *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote za 1956 god. Kirovogradskaya Gosudarstvennaya sel'skohozyajstvennaya opytnaya stanciya* [Report on research work for 1956. Kirovograd State Agricultural Experimental Station]. Kirovograd State Agricultural Experimental Station. Kirovograd [in Russian].
15. (1976). *Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote. Tema: Propaganda, obobshchenie i vnedrenie dostrizhenij nauki i peredovogo opyta v sel's'kogohozyajstvennoe proizvodstvo (zaklyuchitel'nyj, 1970-1975 gg.)* [Report on research work. Topic: Advocacy, synthesis and implementation of scientific achievements and best practices in agricultural production (the final, 1970-1975)]. KSARS [in Russian].
16. *Otchet o rabotah Adzhamskoj S.-H. Opytnoj Stancii za 1925-26 sel.-hoz. god v svyazi s predydushchimi. Zinov'evsk: Tipografiya gazety «CHervonij shlyah», 1927.* [Report on the Ajamskaya Agricultural Experimental Station for the years 1925-26. in connection with previous

- one. Zinovievsk: Printing house of the newspaper "Chervony Shliakh", 1927]. Ajamskaya Agricultural Experimental Station. Zinovievsk [in Russian].
17. *Otchet Ukrainskoj N.I. stancii maslichn. kul'tur o vypolnenii tematiceskogo plana za 1945 god (1945) [Report Ukrainian N.I. oilseed stations cultures on the implementation of the thematic plan for 1945].* Ukrainskaya nauchno-issledovatel'skaya stanciya maslichnyh kul'tur. Kirovograd [in Russian].
 18. Vlasenko, N. S. (Eds) (2013). *Sil'ske hospodarstvo Ukrainy, 2012: statystychnyi zbirnyk [Agriculture of Ukraine, 2012: statistical year book]* Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].
 19. Ustynchyk, A. K. (1970). *Spravka o rabote Kirovogradskoj gosudarstvennoj sel's'kohozyajstvennoj opytnoj stancii za 1966-1970 gg. [Information about the work of Kirovograd State Agricultural Experimental Station for 1966-1970].* Kirovograd [in Russian].
 20. Ustynchyk, A. K., Haliuk M. Kh., Demeshko K. M., Fedorovskyi M. T. (1961). *Pidsumky naukovo-doslidnoi roboty po zernovykh i krupnaniykh kulturakh ta bahatorichnykh travakh [Results of research on cereals and cereals and perennial grasses].* Kyiv: vydav. Ukr. akademii s.-h. Nauk [in Ukrainian].
 21. Ustynchyk, A. K., & Fedorovsky, M. T. (1958). *Pidsumky naukovo-vyrobnychoi roboty doslidnoi stantsii [The results of the research and production activities of the experimental station]. Biuleten naukovo-tekhnichnoi informatsii – Bulletin of scientific and technical information, 2, 5-18* [in Ukrainian].

Одержано 07.04.2019 р.